

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

De biddende richter

„Toen zeide Samuël: Roept geheel Israël bijeen te Mispa; dan zal ik voor u tot de HERE bidden. (...) En Samuël richtte de Israëlieten te Mispa.”

I Samuël 7 : 5, 6

Dat Samuël in I Samuël 7 nadrukkelijk als richter aan ons wordt voorgesteld (vgl. behalve vs. 6 ook vs. 15, 16, 17), wijst erop dat wij hem op één lijn mogen zien staan met roemruchte figuren als Simson, Jeftā, Gideon en Debora. Net als zij is hij een werktuig in Gods hand om het volk te bevrijden van ellendige onderdrukkers. Zo is dit hoofdstuk vol van de triomf die Israël onder zijn leiding over de Filistijnen behaalt. Het bijzondere van zijn richterschap is echter, dat Samuël het bekleedt op de wijze van een priester. Het hevige onweer, dat de Filistijnen in verwarring brengt zodat zij tegen Israël de nederlaag lijden, wordt in vs. 9 nl. aangekondigd als het antwoord van de HERE op Samuëls gebed. Het gebed, vergezeld van een offer (vs. 9), is zijn enige wapen geweest. Daarin is Samuël een duidelijke voorloper van de Here Jezus, die ons immers ook van het geweld van de boze heeft verlost door te offeren (Zijn eigen leven) en te bidden (nachten lang; ook nog toen Hij aan het kruis hing). Welnu, als de grootste verlossing die God tot stand heeft gebracht er kwam langs de weg van het gebed - laat staan de kleinere!

Zo getuigt dit optreden van de biddende richter Samuël van de kracht van het gebed als wapen. Niet voor niets rangschikt Paulus in Efeziërs 6 het gebed onder de geestelijke wapenrusting. Je kunt er echt de Filistijnen, de boze mee trotseren! De kracht van het gebed schuilt daarin, dat het een beroep doet op onze krachtige God. Zo als Calvijn zegt: door het gebed halen wij God naar ons toe, opdat Hij ons Zijn tegenwoordigheid betone (Inst. III, 20, 2). Heel de bijbel spoort ons er dan ook toe aan, niet te min van het gebed te denken. Naarmate wij er meer ernst

DOOR
A. VAN DER DUSSEN
HAARLEM

mee maken, dat de HERE de levende God is, zullen wij ook meer naar dit wapen grijpen.

Toch komt in dit hoofdstuk niet alleen, en zelfs niet in de eerste plaats, de kracht van het gebed naar voren. Minstens zo veel nadruk valt er op, dat het gebed alleen kracht heeft wanneer het geworteld is in de waarachtige bekering tot God. De redding die Hij op Samuëls voorbede schenkt, volgt immers op Israëls breken met de afgoden, die zij in de voorgaande jaren waren gaan dienen, nadat de terugkomst van de ark (vs. 2) hen kennelijk teleurgesteld had. De ark, Gods troonzetel, was voor Israël het symbool van Gods beschermende aanwezigheid. Het besef, dat die symboliek alleen gelding had bij een trouw leven in de verbondsverhouding met de HERE, was echter in die tijd vervaagd. Zo kwamen de Israëlieten bedrogen uit, toen zij de ark onder het goddeloze geleide van Hofni en Pinehas de strijd tegen de Filistijnen binnenloodsten (I Samuël 4): God was niet beschermend aanwezig, integendeel - de Filistijnen behaalden een glorieuze overwinning. Toen de ark na een omzwerving door het Filistijnse land, terugkeerde in Kanaän, hadden de Israëlieten het nog niet begrepen: men bekeek hem, als was hij een magische bezienswaardigheid, met als gevolg dat de HERE een slachting onder het volk aanrichtte (I Samuël 6 : 19). Zo belandde de ark tenslotte in het plaatsje Kirjat-Jearim. En daar - deed hij niets;

hij verbleef daar jaar in jaar uit, zonder dat de Israëlieten met hem ook hun Góð als Redder terughadden. Zo is de situatie ontstaan, enerzijds dat het volk teleurgesteld zijn heil zoekt bij de afgoden, anderzijds dat het permanent last heeft van de Filistijnen. En dan eindelijk, na 20 jaar, begint Israël de HERE weer ernstig te zoeken: „Het gehele huis Israëls achtervolgde de HERE met zijn klachten” (vs. 2). Nadat er 20 jaar in wezen geen verbondsomgang was van het volk met zijn God, werd het verlangen naar Hem de Israëlieten ernst.

Op dat verlangen speelt Samuël in met de prediking van het eerste gebod: „Indien gij u met uw gehele hart tot de HERE bekeert, doet dan de vreemde goden en de Astartes uit uw midden weg en richt uw hart op de HERE en dient Hem alleen; dan zal Hij u redden uit de macht der Filistijnen.” (vs. 3) Waarom was de terugkeer van de ark niet heilzaam geweest? Waarom waren 20 jaar voorbijgegaan van Filistijnse overmacht? Doordat de Israëlieten niet met hart en ziel hun God dienden. Samuëls duidelijke boodschap is dan ook: God zal pas met Zijn machtige daden bij ons terugkeren, wanneer er sprake is van een radikale toewending tot Hem. Zijn voorbede wordt metterdaad verhoord, omdat ze in het kader staat van de samenkomst in Mospa, waar de Israëlieten in verootmoediging schuld beleden: „Wij hebben tegen de HERE gezondigd.” (vs. 6) Het brandoffer, waarvan Samuël zijn gebed vergezeld doet gaan, symboliseert de volledige overgave aan de HERE waarop Deze zo lang gewacht had. Zijn gebed had kracht, omdat het een gebed van een rechtvaardige was, van een volk dat eindelijk ernstig en duidelijk had gekozen voor de HERE alleen.

Wij kunnen hieruit leren, dat ons gebed alleen zin heeft wanneer het wortelt in onze waarachtige, radikale toewijding aan God. Jakobus schrijft, dat wij moeten bidden „in geloof, in geen enkel opzicht twij-

Inhoud

- 9 Ds A. van der Dussen,
De biddende richter
- 10 Drs A. M. van Leeuwen,
De Here kent de zijnen
- 10 Ds A. H. Algra,
Pastorale Notities
- 11 P. C. van Wijk, Terloops ...
- 12 Prof. dr D. Holwerda,
De exegese van Romeinen
11 : 25-26 (1.)
- 13 Drs P. J. van Kampen,
Leven in negentien-
tachtig (2)
- 13 Ds H. Amelink, Te Berde
- 15 Ir. A. W. Biersteker, Geef
ze een faire kans!

felende, want wie twijfelt gelijkt op een golf der zee, die door de wind aangedreven en opgejaagd wordt. Want zulk een mens moet niet menen, dat hij iets van de Here zal ontvangen, innerlijk verdeeld als hij is, ongestadig op al zijn wegen.” (Jak. 1 : 6-8) Uit dit laatste wordt duidelijk, dat Jakobus het hier niet heeft over de aanvechtingen waarmee een ieder van ons in zijn geloof wel eens te maken krijgt; met 'twijfelend bidden' doelt hij op een gebed dat niet voortkomt uit een houding van ondubbeltzinnig kiezen voor de HERE. Zo'n gebed wordt niet verhoord! Zo goed als de Israëlieten 20 jaar niets van God merkten omdat zij Hem niet ernstig zochten. De levende God zal pas werkzaam worden in ons leven wanneer wij echt ernst maken met Hem. Daarbij behoort de verootmoediging. Het gebed van de rechtvaardige zal altijd de toon hebben van de vijfde bede: vergeef ons onze schulden. Maar dat zo'n gebed véél vermog (Jak. 5 : 16), daarvan geeft I Samuël 7 een heerlijke bevestiging!

De Here kent de zijnen

De gedachtenwisseling tussen ds W. G. Rietkerk en ondergetekende, naar aanleiding van het artikel Pluraliteit en 'klassiek gereformeerd', heeft zich toegespitst op de leer van de dubbele predestinatie (voorbeschikking). Ook al heeft ds Rietkerk in dit artikel nog wel meer onderwerpen aangesneden die bespreking verdienen, toch heb ik besloten om mij in deze bijdrage - de laatste van mijn kant - te blijven concentreren op deze zaak.

Affiniteit

In de wijze waarop ds Rietkerk zich uitlaat over de leer van de dubbele uitverkiezing bespeur ik nauwelijks enige affiniteit met de motieven die de reformatoren tot hun hartstochtelijke verdediging van dit leerstuk hebben gedreven. Ds Rietkerk is zozeer overtuigd dat deze leer een onbijbels karakter draagt, dat hij de moeite niet meer neemt om na te gaan wat mannen als Luther en Calvijn tot het formuleren van deze leer heeft bewogen. Het gevolg is dat de lezer een beeld krijgt voorgeschoteld van de leer van de dubbele predestinatie dat zo afstandelijk en kil is, dat hem de rillingen wel over de rug moeten lopen. Toch hoeft dezelfde lezer zich ook weer niet al te ongerust te maken, want „wij mogen ons gelukkig prijzen dat dit vandaag nauwelijks meer geleerd wordt”.

Door in mijn vorige artikel een citaat van professor Van Ruler op te nemen, heb ik willen aangeven, dat deze laatste bewering toch wel wat al te bond is: de leer van de dubbele predestinatie wordt nog wel degelijk, en zelfs met volle overtuiging, verdedigd. Dat feit zou toch enigszins bescheiden moeten stemmen, ook als men het - zoals ds Rietkerk - met Van Ruler op dit punt geheel oneens is.

En dan nog iets: naar mijn mening heeft men een bepaalde leer pas weerlegd, wanneer men de wortels van die leer heeft blootgelegd en die vervolgens heeft bestreden. Precies op dit punt wrekt zich echter het gebrek aan affiniteit met de drijfveren van de reformatoren achter deze leer. Ds Rietkerk meent namelijk, dat de leer van de dubbele predestinatie is ontworpen om een redelijk antwoord te kunnen geven op de vraag: waarom geloof ik nu wel, en mijn buurman niet?

Dit laatste is, wat de reformatoren betreft, pertinent onjuist. Luther is op de predestinatie teruggevallen in zijn strijd tegen het humanisme van Erasmus. Voor Calvijn ging het in de leer van de dubbele predestinatie om de eer van God. Wie de leer van de verkiezing en verwerping aanvalt zonder deze dieper liggende motieven in rekening te brengen, maakt zich al te gemakkelijk van de zaak af en doet aan de eigenlijke intenties van de reformatoren geen recht.

Professor Honig

Het was voor mij een teleurstelling, dat ds Rietkerk in zijn reactie op wat ik had geschreven over de

DOOR A. M. VAN LEEUWEN VLAARDINGEN

verkiezing, niet teruggaat tot de reformatische bronnen, maar zich vooral bezighoudt met het Handboek van de Gereformeerde Dogmatiek van de hand van professor A. G. Honig. Het mag algemeen bekend worden verondersteld dat dit werk een veel scholastischer inslag heeft dan bijvoorbeeld de Gereformeerde Dogmatiek van Bavinck, waarop Honig zegt terug te grijpen. Gezien deze stand van zaken is het niet zo'n toer om op Honig kritiek te leveren.

Er is één punt van verschil tussen Honig en Bavinck wat ik naar voren wil halen. Met het oog op onze gedachtenwisseling is het van groot gewicht. Bij Honig lezen wij: „... wie waarlijk aan de electie (uitverkiezing - AMvL) gelooft, belijdt van zelf ook de reprobacie (verwerping - AMvL), die de keerzijde der electie is” (Handboek

p. 261). Honig suggereert op deze wijze een zekere balans tussen verkiezing en verwerping. Bavinck daarentegen stelt: „Hoezeer echter de verwerping enerzijds met volle recht tot de praedestinatie gerekend mag worden, toch is zij niet in denzelfden zin en op dezelfde wijze inhoud van Gods besluit als de verkiezing” (Gereformeerde Dogmatiek II p. 358). Bij Bavinck dus geen evenwichtsconstructie: in Gods besluit is de verwerping ondergeschikt aan de verkiezing.

Versta ik ds Rietkerk goed, dan is zijn aanval op de leer van de dubbele predestinatie voor alles gericht tegen de gedachte dat er een balans zou zijn tussen verkiezing en verwerping. Ik kan hem verzekeren dat ik, wat dit laatste betreft, volledig aan zijn kant sta.

Ik vermoed overigens dat ds Rietkerk daar van opkijkt: gezien zijn laatste artikel meent hij ook bij mij de neiging tot een dergelijk evenwichts-denken te bespeuren. Dat is echter het gevolg van onzorgvuldig lezen van wat ik naar voren heb gebracht. Zelf had ik geschreven: „Uit-verkiezen (eklegomai: zo komen we het in de grondtekst van het Nieuwe Testament regelmatig tegen) betekent, hoe je het ook wendt of keert: uit een bepaalde groep sommigen aannemen en aan anderen voorbijgaan”. Ds Rietkerk heeft daar in zijn beantwoording van gemaakt: „Maar verkiezen in de Schrift is toch uit-kiezen (in het Grieks eklegomai). Dat houdt toch logisch in dat je anderen verwerpt...”. Dit heb ik echter niet geschreven en ook niet bedoeld! Heel bewust heb ik gesproken van 'voorbijgaan' en niet van 'verwerpen'. Want verwerping is in de Schrift nooit en te nimmer automatisch de keerzijde van de verkiezing. Ook ik weet

dat de verkiezing van Israël beslist niet insluit de verwerping van de volken, maar uiteindelijk (in Christus) aan de volken ten goede komt. Al moet me van het hart dat ds Rietkerk wel wat erg luchtig heenglijdt over het feit dat de HERE, door Israël tot zijn eigendomsvolk te maken, aanvankelijk dan toch maar aan de andere volken voorbijgaat: dat is toch ook niet niks! We moeten de ergernis die besloten ligt in Gods verkiezen niet proberen weg te poetsen of te omzeilen.

Niet op dezelfde wijze

Nogmaals, als ds Rietkerk te velde trekt tegen de gedachte als zou er een balans bestaan tussen verkiezing en verwerping, dan zal hij mij aan zijn zijde vinden. Die strijd is noodzakelijk: gereformeerde theologen zijn meerdere malen voor een dergelijk evenwichts-denken ontvankelijk gebleken. Ik denk bijvoorbeeld aan Beza, n.b. de opvolger van Calvijn in Genève. Van hem is een schema bekend, waarin hij verkiezing en verwerping volkomen coördineert: beide zijn geheel met elkaar in balans (het schema is o.a. te vinden in: K. Schilder, Heidelbergse Catechismus III p. 466-467). Dit schema is voor mij het sein, dat de gereformeerde theologie na Calvijn op dit punt haar tol gaat betalen aan de scholastiek en dat we hier dus terdege op onze hoede moeten zijn. De leer van de dubbele predestinatie zelf heeft hiermee voor mij echter nog niet afgedaan. Temeer daar het binnen de gereformeerde traditie niet ontbroken heeft aan waarschuwingen tegen dergelijke ontsporingen. Indringend is de waarschuwing zoals we die kunnen vinden in het Besluit van de

LABAN

Vorige week zijn we op huisbezoek geweest in De Lier, dat onder onze gemeente „ressorteert”. Daar heeft intijds ds W. H. Gispen een begin gemaakt met z'n domineesloopbaan. Er is een levensbeschrijving (onder de titel „Een man van singuliere gaven”) over hem verschenen in 1933. Toen was het honderd jaar geleden dat W. H. Gispen geboren werd en dr J. C. Rullmann schreef ter nagedachtenis dat dikke boek.

Gispen werd dominee bij de „Kruisgezinden”, om zo te zeggen een zijtak van de „Afgescheidenen”. Tot de Kruisgezinden behoorden C. v. d. Oever, J. Juch, Kloppenburg e.a. Gispen dus ook. Gispen werd later bekend om zijn „Brieven aan een vriend in Jeruzalem” en andere geschriften. Een geestig en bekwaam man. In zijn kring ook wel een buitenbeentje: hij was er een voorstander van om gezangen in te voeren. Hij werd in 1856 in De Lier bevestigd en was toen 22 jaar.

Pastorale Notities

DOOR A. H. ALGRA MAASSLUIS

Ongetrouwd. Dat vond de kerkeraad geen bezwaar. Eerder een voordeel. De nieuwe dominee, zo was aan Gispen meegedeeld, zou mogen rekenen op 'n jaarlijks traktement van vierhonderd gulden, op voorwaarde, dat dominee bij Arie van der Eyk in de kost zou gaan en daar ook een kamer zou bewonen, en dit moest dan tweehonderd gulden per jaar kosten. Zo hield Gispen tweehonderd over, maar de ouderling had er tweehonderd bij. Vandaar dat ik de naam van Laban geschikt vond voor boven dit stukje. Ik stel me voor, dat die slimme Arie in de kerkeraad de aarzeling der broeders overwonnen heeft.

Als we deze candidaat nou eens beriepen en hij kwam bij mij in de kost te liggen, dan komt de helft van z'n traktement om zo te zeggen meteen weer in de gemeente terecht, waar of niet? Maar Gispen had dan wel die voorwaarde geaccepteerd, hij was toch zo slim geweest om te vragen, of hij ook bij broeder van der Eyk blijven moest wanneer hij ooit eens mocht komen te trouwen? Hierop heeft de kerkeraad geantwoord, dat dominee in dat geval „een woning op zichzelf” mocht ontvangen.

In het volgende jaar is Gispen getrouwd met een meisje uit Apeldoorn, en hij hoopte daardoor wat meer variatie in zijn menu te krijgen, dan bij zijn kostbaas. Want dat was de éne dag spek met een lepel zuurkool en de volgende dag het overgebleven spek met wat meer zuurkool. De derde dag wat meer spek en wat minder zuurkool, de vierde, wat meer zuurkool en iets minder spek. Enzovoorts. Een jaar lang. Zijn Jenneke zal een uitkomst geweest zijn voor Willem Gispen.

Dordtse Leerregels. Zij die het volk proberen wijs te maken dat de gereformeerde leer van de predestinatie inhoudt „dat de verwerpinge op ghelijcke wijze zy de oorsaek der onghelooovicheyt ende Godloosheyt, ghelijck de Verkiesinghe is de fonteyne ende oorsaek des geloofs ende der goede wercken” handelen in strijd met alle waarheid, billijkheid en liefde. In de lijn van deze waarschuwing spreekt - zoals we geconstateerd hebben - ook Bavink: de verwerping maakt deel uit van Gods raadsbesluit, maar niet op dezelfde wijze!

Romeinen 9 : 11-16

Merkwaardig genoeg gaat ds Rietkerk, bij zijn breedvoerige bespreking van wat professor Honig over de verkiezing zegt, voorbij aan diens voornaamste argument vanuit de Schrift voor de leer van de dubbele uitverkiezing: Romeinen 9 : 11-16.

Laat ik, alvorens op dit Schriftgedeelte in te gaan, duidelijk stellen: het dogma van de dubbele predestinatie zullen we hier niet aantreffen. Maar dat is dan ook het punt niet. Naar dogma's zullen we in de Schrift tevergeefs zoeken. Waar het op aankomt is dit: opent Romeinen 9 : 11-16 de weg tot een dergelijk dogma, of sluit dit Schriftgedeelte die mogelijkheid uit?

Tussen twee haakjes, als ds Rietkerk tegenover professor Van Ruler met enige tevredenheid vaststelt: „de Schrift zelf leert ons het dogma van de eeuwige verwerping niet”, dan is daar nog niets mee beslist. Dogma's plegen nu eenmaal niet in de Schrift voor te komen: zij zijn de vrucht van gelovige bezinning op de Schrift. Terug nu naar Romeinen 9 : 11-16. I.v.m. de ruimte citeer ik alleen de eerste drie verzen: „Want toen de kinderen nog niet geboren waren en goed noch kwaad hadden gedaan - opdat het verkiezend voornemen Gods zou blijven, niet op grond van werken, maar op grond daarvan dat Hij riep - werd tot haar gezegd: de oudste zal de jongste dienstbaar zijn, gelijk geschreven staat: Jakob heb Ik liefgehad en Ezau heb Ik gehaat”. Vóór de geboorte van haar beide zonen heeft de HERE tot Rebekka gezegd: „De oudste zal de jongste dienstbaar zijn”. Het is duide-

lijk dat dit woord door God gesproken is in de tijd. Het heeft echter betrekking op twee mensen die op dat moment nog niet geboren zijn. Daarom staat niets de gedachte in de weg, dat de HERE van eeuwigheid al had besloten dat Ezau Jakob zou dienen. Voordat het gedrag van Ezau ergens aanleiding toe heeft kunnen geven is over hem besloten, dat hij, als hij ter wereld is gekomen, zijn jongere broer zal moeten dienen. Tegen de normale gang van zaken in. Weer stuiten we op de ergernis van Gods verkiezen. Eerst is er Gods verkiezend voornemen, daarna gaat het menselijk gedrag een rol spelen. Daarvan getuigt het woord: „Jakob heb Ik liefgehad en Ezau heb Ik gehaat”. In dit woord wordt Gods toorn hoorbaar over Ezau's weigering om zijn jongere broer dienstbaar te zijn. Wanneer de HERE Ezau verwerpt, is daarbij diens eigen schuld in het geding. En zo is het steeds in de Schrift: als God mensen verwerpt is er altijd sprake van werkelijke schuld bij die mensen.

Dit laatste is dan ook altijd in rekening gebracht door hen die de dubbele predestinatie leren. Zo spreken de Dordtse Leerregels (I, 15) over de verwerping als over Gods besluit om mensen in de gemeenschappelijke ellende te laten, waarin zij zich door hun eigen schuld gestort hebben.

Wij kunnen Gods soevereiniteit niet rijmen met onze eigen verantwoordelijkheid. Voor ons verstand is het: of het één, of het ander. De Schrift leert ons om hier niet te kiezen, getuige het woord: „Beijvert u daarom des te meer, broeders, om uw roeping en verkiezing te bevestigen...” (2 Petr. 1 : 10). Gods verkiezen sluit onze verantwoordelijkheid niet uit, maar in.

De Here kent de zijnen

Ds Rietkerk besluit zijn artikel met dit slotwoord: „... ik pleit er alleen voor het gordijn te laten hangen voor de verborgen dingen van God en ons intussen te houden aan wat geopenbaard is en dat is Zijn liefde in Christus tot alle mensen”. Tot de geopenbaarde dingen reken ikzelf ook het Schriftwoord: „De Here kent de zijnen” (2 Tim. 2 : 19). Dat 'kennen' is hier, zoals op zoveel plaatsen in de Bijbel, een verkiezend kennen. Denk maar aan de volgende plaatsen. Amos 3 : 2 - „U alleen heb Ik gekend uit alle geslachten van het aardrijk”; Mattheüs 7 : 23 - „En dan zal Ik hun openlijk zeggen: Ik heb u nooit gekend; gaat weg van Mij, werkers der wetteloosheid”; Romeinen 8 : 29 - „Want die Hij tevoren gekend heeft, heeft Hij ook tevoren bestemd tot gelijkvormigheid aan het beeld van zijn Zoon”. De Here kent de zijnen. Wat kan ons ervan weerhouden om te geloven, dat de Here van eeuwigheid weet wie de zijnen zijn en wie niet?

Wijzen de volgende woorden van Jezus Christus niet in deze zelfde richting? „Ik heb uw naam geopenbaard aan de mensen, die Gij Mij uit de wereld gegeven hebt, zij behoorden U toe en Gij hebt

hen Mij gegeven en zij hebben uw woord bewaard” (Joh. 17 : 6); en: „Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader die Mij gezonden heeft hem trekke...” (Joh. 6 : 44). Hoe aanstootgevend het voor ons ook is, de Here is en blijft - ook in zijn heilswerk - een verkiezend God. Niet wij hebben Hem, maar Hij heeft ons uitgekozen (vgl. Joh. 15 : 16).

Gods verkiezende liefde is daarin openbaar geworden, dat Hij - dwars tegen elke verwachting in - goddelozen rechtvaardigt, uit genade, alleen door het geloof in Jezus Christus. In Hem heeft de Vader ons uitverkoren vóór de grondlegging der wereld, opdat wij heilig en onberispelijk zouden zijn voor zijn aangezicht (Ef. 1 : 4).

Terloops...

Brief aan Dirk-Jan van der Kooij te Brakel.

Dirk-Jan

Je kent me niet en zult wel wat vreemd opkijken als dit nummer van 'Opbouw' bij je terecht komt. 'k Zal je gauw uit de droom helpen. Op zaterdag 10 september hoorde ik je zingen in het kleine en mooie kerkje van Well (ter verduidelijking voor de meelezers: Well is een dorpje in de Bommelerwaard en bestaat dit jaar 1000 jaren).

Je zong alleen en samen met het mannenkoor van Pouderoyen. Je hebt een prachtige stem, je bent een jongenssopraan. Je hebt drie jaar lang les gehad van een vakman en in die jaren is je stem tot ontplooiing gekomen. Die stem heb je gekregen. Op je eerste solo-elpee zing je o.a.:

'Von deiner Güte', o Herr und Gott, ist Erd' und Himmel voll.

Die Welt, so gross, so wunderbar, ist deiner Hände Werk.'

Het werk van Gods handen, daar hoort ook jouw stem bij. Je kreeg van God iets heel moois en je bent ermee aan het werk gegaan. En zo mag je zijn een instrument, zoals je de tiende september zong.

—o—

Als ik naar je elpee luister denk ik: dat moet hij ook ménen, anders kan hij het niet echt zingen. Zingen van het zoeken van Gods koninkrijk kun je toch pas echt als ja dat koninkrijk verwacht. Als je je afvraagt waarom ik je op deze manier een brief schrijf. Dan ligt hier het antwoord. Je maakt je stem dienstbaar aan het evangelie. Ik hoop dat je dat blijft doen, ook als je stem verandert. Dat zal wel niet zo lang meer duren, want je bent nu veertien jaar.

Redaktie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redaktie:

Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring

M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

Ik las pas het boekje 'kerk zonder jeugd'. De titel spreekt voor zichzelf. Veel jongens en meisjes willen van de kerk niet meer weten en ook het evangelie laat velen van hen koud. Ik noem dit feit nu alleen maar even zonder op de oorzaken in te gaan. Maar in het kerkje van Well zong jij: 'Jesus unser Trost und Leben'. Probeer het vol te houden dat te blijven zeggen. In het boekje dat ik zo juist noemde staat dat de titel misschien had moeten zijn 'jeugd zonder kerk'. Veel jongeren ervaren dat zo, ik weet niet hoe dat met jou is. Op je elpee zing je 'Hör mein Bitten'. 'Hör mein Bitten, Herr, neige doch zu mir, auf deines Kindes Stimme habe Acht!'

—o—

Eén ding staat vast: dát gebed zal jou en mij op de been moeten houden, want - dat is het laatste lied op de plaat - 'God heeft den mens oneindig lief, Die is Hem alles waard. Daarom zond God Zijn eigen Zoon Als Redder naar de aard.'

Dirk-Jan, het beste met je en met je stem, met je studie en zoveel meer. En tot ziens!
Van harte gegroet.

P. C. van Wijk, Zaltbommel

GOED(KOPIE) VAKANTIE IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER RUIL HUUR VERHUUR

vindt of plaatst U in onze ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een GRATIS verhuurgids!

BURO **REJO**

Vakantie-advertentie-centrale voor de Gereformeerde Gezindte
s-Gravenzandseweg 5 2681 RJ Monster
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

Nieuwe Opbouw-uitgave

De aangekondigde brochure over

Antroposofie

van Drs Pieter van Kampen

is te bestellen bij
Administratie „Opbouw”,
Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum.

De prijs bedraagt f 3,50 plus portiekosten. Bij toezending van de brochure ontvangt men tevens een accept-girokaart met het verschuldigde bedrag.

De exegetische van Rom. 11:25-26 (1)

Het is met gemengde gevoelens - aarzeling, tegenzin, verlegenheid - dat ik me zet tot een bestrijding van de exegetische van Rom. 11:25-26 door drs H. de Jong onlangs in dit blad voorgedragen.¹⁾

Aarzeling, omdat ik overtuigd ben van de uitzonderlijk grote en blijvende waarde van zijn bijdrage in genoemde artikelen tot het verstaan van de oudtestamentische profetieën betreffende het geestelijk Israël, en om wat liefs zou willen voorkomen, dat een bestrijding van zijn laatste artikel ook maar de geringste afbreuk zou doen aan de 'ingang' die de voorafgaande vijf onder de lezers, naar ik hoop, zullen vinden.

Tegenzin, omdat ik door enkele uitlatingen van d.J. aan het adres van de aanhangers van de door hem bestreden opvatting onaangenaam ben getroffen. Al aanstonds door de formulering van het dilemma dat de artikelen als (onder)titel is meegegeven: „Klapstuk der geschiedenis of hoofdsom der historie?”. 'Klapstuk' is zoveel als: het succesnummer van een optreden; dat waarmee degene die op de planken komt, zijn op sensatie belust publiek tot de hoogste opwindung brengt. d.J. construeert verder („zal iemand tegenwerpen”, 35², 3de kolom) bij zijn tegenstanders een vooringenomenheid, van waaruit ze dan vragen zouden, „of er voor Israël nog iets méér inzit”; en vermaant ons vervolgens, „dat we naast deze 'rest' niet langer dwingerig moeten zoeken naar een totaal van Israël-naar-het-vlees” (35³, eerste kolom). Dat vind ik nare en kwetsende uitlatingen. En je moet, als je er bij de lezers eenmaal zo gekleurd op staat, iets overwinnen, wil je dan toch nog naar voren treden, om het woord te nemen.

Ik heb aanvankelijk dan ook overwogen er na de stille verzuchting 'et tu, Brute?' maar het zwijgen toe te doen, en me van verdere discussie te onthouden. Opzettelijk spreek ik hier van „verdere” discussie. d.J. herinnert nl. (30², kol. 2) aan een Opbouw-vergadering in 1971, waar hij en ds. Amelink met ons over ditzelfde onderwerp van gedachten hebben gewisseld. Ik heb toen in de discussie met d.J. in 't kort naar voren gebracht een aantal exegetische argumenten, die mij noopten - en nog altijd nopen - tot een andere uitleg van de tekst-in-kwestie dan die welke d.J. voorstond en -staat. Ongeveer twintig jaar eerder had ik de voornaamste daarvan al eens gepubliceerd in het Calv. Jongelingsblad.²⁾

DOOR D. HOLWERDA ZUIDHORN

Toch had ik er uiteindelijk geen vrede mee, me door gevoelens van beledigdheid te laten leiden. In de eerste plaats kan en wil ik - hem kennende! - niet geloven, dat d.J. wat ik citeerde, zo onaangenaam heeft bedoeld als het bij mij overkomt. En verder bedacht ik in rekening te moeten brengen, dat korte en mondelinge opsomming van filologische argumenten - overigens de enige mogelijkheid die mij als een van de vele vragenstellers toen openstond - niet de meest geschikte presentatie is, om een tegenstander de kracht ervan te doen ontdekken.

Wat mij echter in grote verlegenheid brengt, is wat d.J. in zijn vijfde artikel schrijft: dat nl. onze exegetische „mij religieus in moeilijkheden zou brengen. Als het namelijk waar is dat de bijbel van meet aan de werkelijkheid 'Israël' ter hand neemt om ze te besnijden tot het Israël Góds; en als het waar is dat we in de Schrift de betekenis van Abraham's bloed niet zien toe- maar afnemen, en we zouden dan moeten geloven dat de lijn van het heil tenslotte toch terugbuigt naar een bruto Israël-naar-het-vlees, - wel, ik zou mij eerlijk gezegd genomen voelen. Dit is voor mij de leer van een nog nieuwer testament dat als een tang op een varken op Oud en Nieuw beide past” (34², kolom 1). Met verbijstering heb ik deze uitspraken gelezen en herlezen. Want ik moet me nu afvragen, of ik, als ik ga trachten hem met exegetische argumenten te overtuigen van de juistheid der door hem verworpen opvatting, het er niet op aanstuur, dat hij schipbreuk lijdt in zijn geloof. Of - omgekeerd - moet ik niet - uitgaande van de onwrikbaarheid van zijn geloof - aannemen, dat hij exegetisch 'the point of no return' is gepasseerd, zodat verder argumenteren bij voorbaat tot mislukken is gedoemd?

Toch is er één lichtpuntje, dat mij hoop geeft. d.J. vervolgt na deze exclamatie aldus: „Maar wacht, ik zou het over nog een paar teksten

hebben”. Hij fluit zichzelf terug. Kennelijk werd het besef in hem wakker: ik had deze religieuze ontboezeming moeten inhouden, tot ik exegetisch was uitgesproken. Terecht m.i. Misschien is hij bereid nog een stap verder te gaan, nl. zulke gedachten het zwijgen op te leggen, tot wij - en onder dat 'wij' hoop ik meer mensen te mogen vatten dan hem en mij - de zaak exegetisch tot op de bodem hebben uitgepraat.

Ik waag het dus toch maar hier nogmaals een aantal exegetische gegevens aan te dragen die m.i. niet genegeerd mogen worden, wil men tot een verantwoorde uitleg van Rom. 11:25-26 komen.

Het belangrijkste punt in geding bij de uitleg van deze verzen is het woord 'houtoos' aan het begin van vers 26, dat men hier doorgaans door 'zo' vertaalt ('en zo zal heel Israël gered worden'). Zo ook drs. De Jong. Ten onrechte, naar mijn mening.

Ongetwijfeld betekent dit woord in zeer vele gevallen 'zo'; is dan dus een modaal bijwoord (d.w.z. het geeft de wijze aan waarop een handeling toegaat). Onvoldoende bekend is echter, dat het behalve modale ook temporele (d.i. op de tijd betrekking hebbende) betekenis kan hebben: 'vervolgens', 'daarna'. Dikwijls zit er dan de bijmaak aan van 'eerst dan', 'toen pas'. Het wordt nl. vooral dan gebruikt, wanneer er twee - eventueel kunnen het er ook meer zijn - handelingen of gebeurtenissen worden genoemd, waarvan de eerste noodzakelijk aan de laatste voorafgaat, of althans: waarbij de handelende persoon deze volgorde in zijn handelen vereist acht. De het laatst genoemde handeling is pas mogelijk (ofwel: meent men pas te kunnen of mogen doen) nadat men de het eerst genoemde heeft verricht. Ik noem enkele voorbeelden uit het klassieke Attisch: Thuc. III 96, 2 - „Hij had nl. het plan na (eerst)³⁾ de andere gebieden te hebben onderworpen pas dan tegen de Ophioniërs... op te rukken”. Pl. Prot. 314c (Socrates en Hippocrates zijn op weg naar het adres waar Protagoras logeert. Onderweg zijn ze een discussie begonnen over een bepaald onderwerp). „Om nu na (eerst) ons gesprek te hebben

afgemaakt, pas dan binnen te gaan, bleven we in het poortgebouw staan discussiëren, tot we het eens waren geworden”. Xen. Cyr. II 1, 1 - „Na (eerst) tot de goden en heroën die het Perzische land in hun macht hebben, het gebed te hebben gericht hun genadig en welgezind te zijn, gingen ze vervolgens het grensgebied over”. Steeds is hier sprake van een noodzakelijk of gewenst geachte volgorde: de generaal over wien het in de Thucydides-plaats gaat, ontwikkelt een bepaalde strategie: pas als hij de andere gebieden in handen heeft, zo meent hij, kan hij met succes de aanval op de Ophioniërs inzetten; Socrates en Hippocrates willen het gesprek waaraan zij bezig zijn, niet middenin afbreken: het moest eerst af, vóór ze naar binnen gaan, om met Protagoras te discussiëren; Cyrus en zijn vader durven de grens niet over, alvorens de goden te hebben aangeroepen, wier machtsgebied zij binnentreden.

Soms wordt 'houtoos' waar het in deze betekenis voorkomt, nog versterkt met 'dè' of 'èdè'; soms ook past men verdubbeling toe door naast 'houtoos' nog een tweede woord te zetten dat ook 'daarna' betekent⁴⁾, zo b.v. 'epeita' (Xen. An. VII 1, 4), of ook 'eita' (Arist. Poet. 1455b 1; men lette er op, dat bij de herhaling in r. 12 deze uitdrukking wordt afgewisseld met 'meta tauta èdè' = 'na dezen dan eindelijk').

Nu is er echter bij dit gebruik van 'houtoos' een klein verschil te constateren tussen het klassieke Attisch en het latere Grieks. Bij de klassieke schrijvers vindt men vrijwel altijd de constructie waarbij de voorafgaande handeling is uitgedrukt in een deelwoord, waarna dan de persoonsvorm - of, in geval van afhankelijkheid, de onbepaalde wijs - die de tweede handeling uitdrukt, wordt voorafgegaan door 'houtoos'. Op de drie eerstgenoemde plaatsen staat dus letterlijk: „de andere gebieden onderworpen hebbende dan... op te rukken”; „ons gesprek afgemaakt hebbende dan binnen te gaan”; „tot de goden gebeden hebbende... vervolgens gingen ze de grens over”. In het latere Grieks echter gaat men het zgn. onderschikkend zinsverband (waarbij dus de eerste handeling is uitgedrukt in de vorm van een deelwoord, dat grammaticaal ondergeschikt is aan de persoonsvorm (eventueel onbepaalde wijs) waarin de tweede handeling is uitgedrukt) vaak vervangen door het nevenschikkende. Ook de eerste handeling wordt nu uitgedrukt in een persoonsvorm, die dus 'gelijkwaardig' komt te staan náást (in plaats ónder) de persoonsvorm die de hoofdhandeling behelst. Men moet dan natuurlijk wel de beide naast elkaar staande per-

1) Opbouw 27ste jrg. nrs. 30-35; de exegetische van Rom. 11 in 't bijzonder in het laatste van de zes artikelen.

2) Ik kan helaas geen nauwkeurige verwijzing meer geven, omdat ik het

desbetreffend nummer ben kwijt geraakt. Als iemand onder de lezers het nog bezit, zou hij mij zeer dienen met een copietje ervan voor mij te laten maken. Het zal rond 1950 zijn geweest.

3) Voor het goed verstaan voeg ik dit woord hier en in de eerstvolgende teksten in de vertaling toe. Vgl. het commentaar van Classen-Steup „erst nachdem er die vorliegende Landschaft bezwungen wollte er... mit frischer Kraft gegen sie vordringen”. In dezelfde zin Gomme: „his plan was only after conquering the rest to march later against the O.”. Verderop zullen we teksten tegenkomen waar het 'eerst' er uitdrukkelijk bij staat.

4) De Grieken zijn in het algemeen niet wars van pleonasmen.

soonsvormen verbinden door 'kai' (= en).

Dit gebeurt nu ook in zinnen met het omstreden 'houtoos'. Men heeft wel gemeend, dat dit temporele 'kai houtoos' zich beperkte tot het latere Grieks (de zgn. 'koinè'). Dat is niet geheel juist. Bij Herodotus (midden 5de eeuw v. Chr.) komen al enkele onmiskenbare gevallen van deze wending voor (III 146, 2; IV 168, 1). Nu schrijft Herodotus Jonisch. Wanneer men dan ook in het latere Grieks dit gebruik van 'kai houtoos' algemeen ziet worden, zou men eerder geneigd zijn hierin een van de talrijke gevallen te zien waarin de 'koinè' door het Jonisch is beïnvloed. Maar dit terzijde.⁵⁾

Terwijl nu echter het klassieke gebruik van dit 'houtoos' (dus in zinnen met ptc.aor. + vf. (c.q. inf.)) wel gesignaleerd is⁶⁾, is het latere gebruik (dus 'kai houtoos' in nevenschikkende zinnen) blijkens mijn ervaringen zeer onvoldoende bekend. Vandaar b.v., dat veruit de meeste bijbelvertalingen het op dit punt doorgaans laten afweten.

Sinds 1948 heb ik uit de Basilica - die ik samen met Scheltema en Van der Wal voor een uitgave bewerkte - en verwante juridische Griekse literatuur een aantal gevallen genoteerd. Daarop berustte mijn pas genoemd artikel in het CJB. Naderhand bleek mij, dat Latte reeds in 1934 dit woordgebruik had gesignaleerd, en naast voorbeelden uit het NT ook plaatsen uit Epictetus had verzameld.⁷⁾ Een jaar of tien na mijn publicatie schreef Sicard naar aanleiding van Asterius-teksten een speciaal aan dit gebruik van 'houtoos' gewijd artikeltje.⁸⁾

5) Ook contaminatie - als men het tenminste zo mag noemen - komt voor, nl. dat men begint met een ptc. aor. en desondanks vóór het vf. 'kai houtoos' schrijft: PGenf. II 77, 11.

6) Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, Zweiter Teil (Satzlehre)³, Hannover/Leipzig 1898-1904, Bd. 2, S. 83 Anm. 5; E. Mayser, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, Bd. II³, Berlin/Leipzig 1934, S. 73 Anm. 2. Desondanks blijken commentatoren en vertalers er vaak onvoldoende op bedacht te zijn.

7) Kurt Latte in een recensie van Paul Maas - Epidaurische Hymnen, in Göttingische Gelehrte Anzeigen 196 (1934) 405 vlgg. Hij stelt vast, dat vanaf de 4de eeuw v. Chr. „die Wendung in der hier vorliegenden Bedeutung 'und dann' alles andere als ungewöhnlich" is.

8) E. Sicard, Zum temporalen Gebrauch von 'houtoos', Symbolae Osloenses 37 (1961) 151-152.

Leven in negentienvierentachtig

II. Prijsgegeven leven

Alleen hij overwint, die van alles afstand heeft gedaan.

Broeders! Veroordeel niet degenen die zo hard terechtgekomen zijn, die zich daardoor zwak betoond hebben en meer hebben ondertekend dan goed was . . . Werp geen stenen naar hen.

Solsenitsyn, *Goelag Archipel I*, 114, 104.

Onvoorbereid . . .

Het was september en de groentijd van de studentenvereniging was net begonnen. Hoe we ook tevoren geleefd hadden of gekleed waren, we waren nu gemakkelijk te herkennen aan onze eenvormige dracht. We waren nu „foeten” (nog niet geboren en zo) en we droegen een mallotige „vadermoordenaar”, zo'n stijf rechtopstaand boordje, dat door een veter of touw op zijn plaats werd gehouden. Of we waren „tantes”, droegen verplicht een rok en onderwetse witte sokjes, die onze bevalligheid niet verhoogden. Door dit alles al enigszins uit ons gewone doen, werd de groentijd nog veel meer een tijd van verwarrende indrukken door het lange opblijven - je werd tot diep in de nacht in de sociëteit verwacht en 's morgens moest je er weer vroeg uit. Ook de bejegening door oudere jaars (m.n. de tweedejaars, die het zelf net achter de rug hadden) gaf sommigen van ons een gevoel van twijfel aan van alles, en zeker aan zichzelf.

Er werd van je verwacht dat je „meneer” zou zeggen tegen iemand die best eens jonger kon zijn dan jezelf. Je werd geacht stompzinige en soms banale dingen te doen, te zeggen of aan te horen. Geacht je te laten uitkaffen, intimideren, belachelijk maken. En niet alleen werd je „geacht” dat alles te ondergaan, een aantal was er ten eerste toe bereid!

Maar één was er, die was de held van de groep. Dat was zo gekomen. Hij had het ongeluk op een avond tegen een paar ouderejaars aan te lopen, die zo ongeveer „in kennelijke staat” waren. Hij was prompt in zijn kraag gepakt, had keurig in de plooi de (kennelijk) nodige stompzinigheden moeten aanhoren. Toen de een het weer eens over „die stomme foetmans” had, bracht de ander er een geintje in. „Is het eigenlijk wel een foetmans?”, vroeg hij zich af en het eind van het verhaal was dat hij maar eens moest bewijzen dat hij een kerel wàs!

Daar sta je dan. Bewijs maar eens het vanzelfsprekende. Na ongetwij-

DOOR
P. J. VAN KAMPEN
ZEIST

feld enig aarzelen had hij de twee belagers gevraagd of ze met hem mee wilden gaan, naar het toilet. Natuurlijk keken de niet gans nuchtere ouderejaars elkaar aan: die gekke feut was niet goed! Maar ze gingen mee. In het toilet wenkte hij hen naar een hoek, deed zeer geheimzinnig en haast gegeneerd. En wees toen op zijn adamsappel: „ziehier, heren, mijn secundair geslachtskenmerk.”

Te Berde

Ds G. Janssen van Nijverdal heeft een brochure geschreven over de moeilijkheden in de kerk van Zwolle onder de titel „Is Christus gedeeld?”. Met de akribie die we kennen van de schrijver van „De feitelijke toedracht” gaat hij na wat er gebeurd is in Zwolle en wat verricht is door de regiovergaderingen en andere instanties, zoals kerkvisitatoren. Uit deze brochure blijkt wel weer dat gereformeerd kerkrecht nooit de sterkste kant geweest is van de gereformeerden. Dat is sedert de Afscheiding het geval geweest. Ds Janssen wijst daarop ook. De wereldse gedachte dat je een kerkeraad kunt splitsen (in je denken) in meerderheid en minderheid wijst ds Janssen terecht af. Feitelijk heeft men in Zwolle een soort wegroepingskerkrecht toegepast. Niets geleerd door het verleden. Wat er eigenlijk aan de hand was en is in Zwolle wordt ook in deze brochure niet behandeld. Terecht wellicht. Maar kennelijk is ds Janssen evenals de regio Arnhem, zoals ik las, van oordeel dat het niet gaat over geschillen die Schrift en belijdenis raken. In zulke gevallen is het toch normaal dat een minderheid zich bij de meerderheid neerlegt. Want kerkeraden nemen beslissingen. Geen meerderheden. En als er dan over andere zaken verschil is? Nu er is een belofte.

Iedereen die het verhaal had gehoord, had gebruld van het lachen. En hij kreeg op één avond alle handtekeningen die nodig waren om lid van de vereniging te kunnen worden.

Van „spel” naar werkelijkheid

Ongetwijfeld is het een veel te geladen woord, als ik zeg dat we in de groentijd iets van psychische terreur ervoeren. Maar woorden als „manipulatie” of „intimidatie” zijn misschien wel op hun plaats. In elk geval bleek een groot aantal mensen - ikzelf niet uitgezonderd - in staat zich neer te leggen bij dingen die ze in „hun gewone doen” niet zouden nemen. Er werd een sfeer gecreëerd, waarin de meegaandheid van veel mensen aanmerkelijk toenam; soms was het ook onbegrijpelijk voor hen zelf dat ze het deden.

Twee dingen komen daarbij in m'n gedachten. Punt één: ik was helemaal niet voorbereid geweest. Ik had niet zoveel nagedacht over de vraag hoe die groentijd zou zijn.

„Laten we allen, die volmaakt zijn, aldus gezind zijn. En indien gij op enig punt anders gezind zijt, God zal u ook dat openbaren; maar hetgeen wij bereikt hebben, in dat spoor dan ook verder”. Fil. 3 : 15, 16. De kanttekeningen op de Staten Vertaling zeggen terecht dat bij deze tekst dat we het eens moeten zijn over het belangrijkste: de rechtvaardiging van de mens voor God, door het geloof, en de onvolmaaktheid van ons mensen in dit leven. Het verband van het hoofdstuk maakt dat duidelijk. Uitgaande van en levende uit dit centrale van het Evangelie, dit klassiek gereformeerde, is er een belofte voor het duidelijk worden van andere geschillen. Daarover een kerk scheuren is in hoge mate dopers en sectarisch. Bovendien maakt de brochure van ds Janssen wel duidelijk dat deze zaak op de regiovergadering eigenlijk niet afgehandeld is. Daarom moet die op de landelijke vergadering niet behandeld worden. Als we niet terugkeren naar wat regel is bij geschillen, naar de Schriften, is er geen toekomst voor welke kerk dan ook. Ds Janssen deed een goed werk. Deze brochure is te bestellen bij E. H. Brinkman, Julianastraat 30, 8019 AW Zwolle. De prijs is f 6,25 inclusief verzendkosten. Laten we uit het verleden eindelijk eens iets leren en ons houden aan wat Schilder terecht noemde: de kerkvergaderende wetten van Jezus Christus. H. Amelink, Aalten

Ik had me er niet echt op ingesteld dat het zó zou (kunnen) zijn. En dus voelde ik me vanaf het eerste begin als iemand die van een trap komt en op nog twee treden rekent en het zijn er vier, of geen één! ... Verder viel me op dat een stel mensen - haast zonder het zich te realiseren - gekke dingen deed in de hoop er „dan van af te zijn”. En dat gebeurde bijna nooit. Want als zo'n foet of tante serieus op die idiote voorstellen inging, werd het pas echt leuk ...

Van dit „spel” (nou ja!) naar de werkelijkheid. Wie boeken van dissidenten uit de Sowjet Unie leest ziet exact hetzelfde gebeuren, zij het op andere schaal en met enorm toegenomen intensiteit. Je bent er niet op voorbereid: niet negen te geloven dat het jou kan overkomen: arrestatie, verhoor, veroordeling. In zo'n situatie geloof je continu dat het een vergissing is (ze komen er vast gauw achter dat ik niets gedaan heb). En ook het andere: vele mensen willen van de confrontatie af zijn. Ze willen slapen na al die uren van verplicht doorwaken. Ze willen met rust gelaten worden. En dus tekenen ze verklaringen. En dan begint het pas goed ...

Hoe kom je er terecht?

Om in een gevangenis of kamp te belanden moet je zijn aangeklaagd. En zijn gearresteerd. Daar moet je op voorbereid zijn. De Staat heeft lange tenen: gauw staat iemand erop. De Staat heeft ook lange armen: niet gauw ontkom je eraan.

Je bent je misschien van geen kwaad bewust, maar dáár ligt juist je vergissing! Je had beter op je woorden moeten letten, je gedrag nog scupuleuzer moeten overwegen. Maar nee, je wordt aangehouden en wat zeg je: „Ik? Waarom?” Solsenitsyn noemt het een standaardreactie van gearresteerden. Ook zelf neemt hij bij de arrestatie deze woorden in de mond. (*Goelag Archipel I*, 15, 16, 27) Je bent een „tam konijn”.

Wat heb je gedaan? Dat kan van alles zijn. Een greep uit de mogelijkheden:

■ Je hebt in Amerika gewoond en gezegd dat er daar goede auto's waren. Anti-sovjiet propaganda (245).

■ Je bent landbouwkundige. Wilselijk heb je alle opdrachten „van hogerhand” stipt uitgevoerd. Ook toen de oppermachtige „partij-bioloog” Lysenko beval om vlas te zaaien in de sneeuw! De oogst was geheel mislukt (hoe zou dat nou komen?). Lysenko was „zuiver op de graad”; die kon het dus niet gedaan hebben. De aarde is geen klassevijand. Dus „verpesterij” van landbouwkundigen. Met ande-

ren krijg je een enkele reis Sibirië. (57)

■ Je bent bij een bijeenkomst in een dorp. Men klapt voor Vaders-tje Stalin; de kans om na de gewone tijd op te houden laat men glippen. Iedereen klapt dus door, tien, elf, twaalf minuten. Ieder is doodongelukkig, maar vastbesloten niet als eerste te stoppen. Dan doe jij het. Je houdt gewoon op, binnen een tel gevolgd door alle anderen! Vannacht komen ze je halen. Je krijgt tien jaar (op een andere aanklacht, natuurlijk). (67)

■ Je bent een zoon van koelakken. Dat zijn kleine, maar zelfstandige boeren. Klassevijanden dus. Ook al zeg je zelf dat je je voor de arbeidersmassa inzet, je belandt in een kamp van de Archipel. (Solsenitsyn, *Een Dag in het Leven van Ivan Denisovitsj*, engelse Penguin editie, 73, 74)

Iedereen kan het overkomen, behoudens de wáre criminelen! Die komen er met een relatief lichte straf vanaf. En zie hoe ze de anderen, normaliter dappere, onafhankelijke mannen, tiranniseren. (G.A. 405 vv.)

Iedereen heeft iets gedaan dat niet klopt. In een enkel geval zegt de commissaris zelfs: „Vertel het maar eens, je weet het zelf wel” (89). Het klinkt aardig in de richting van Kafka's „je bent schuldig aan schuld”. Geef maar toe!

Wie het zeker kan overkomen zijn de Christenen. Temidden van die haast onuitputtelijke reeks gevangenen genomen groeperingen (wat komt er in de *Goelag Archipel* een zéé van leed op de lezer af!) spreekt Solsenitsyn van broeders en zusters in Christus. „Godsdienstige opvoeding begon men in die jaren (de jaren '20 en '30, PJvK) te classificeren als 58-10, dat wil zeggen als anti-revolutionaire agitatie ... Alle godsdienstgevallenen kregen de tien, in die tijd de hoogste strafmaat.” (G.A. 42) In zijn roman *Ivan Denisovitsj* laat Solsenitsyn zijn hoofdpersoon nadenken over het lot van gevangenen Baptisten: „Zij waren ook een stel ongeluksvogels. Wat voor kwaad deden ze door tot God te bidden? Toch had ieder van hen vijftig jaar gekregen.” (138) Het is historisch.

Als we uit dit soort ervaringen lering willen trekken, dan is dat: dat in een ideologisch systeem alle andersdenkenden - en zelfs de gewone „meelopers” - van de overheid arrestatie te vrezen hebben. En ook dat „allen die in Christus Jezus godvruchtig willen leven zullen vervolgd worden” (2 Tim. 3 vers 12).

Alleen wie naïef is verwacht iets anders. Alleen wie ontrouw is krijgt iets anders! „Alleen omdat

ze in hun geloof niet standvastig zijn, zitten ze niet in de gevangenis”, zegt de baptist Alyosha tegen Ivan, de hoofdpersoon van Solsenitsyns roman. (139)

Laat het aan mij voorbijgaan ...

Iedere pas-gearresteerde is een optimist: of uit geaardheid of uit innerlijke drang. Er moet een vergissing in het spel zijn; ze merken het vast wel binnenkort. En als je al ervaren hebt dat het lang duurt voordat je het verlossende woord te horen krijgt, dan is er steeds hoop op gratie of verkorting van straf. Ieder mens voelt dat zo, zegt Solsenitsyn, die het weten kan: „Zwak is de mens, zwak. Alles welbeschouwd, wilden zelfs de koppigsten onder ons in die lente graag vergiffenis krijgen, waren ze tot vele concessies bereid voor nog een stukje leven ... We luisterden niet naar de weinige nuchteren onder ons ... We misten de zelfverloochening om ons te verplaatsen in de zo al niet boosaardige, dan toch simpele economische berekeningen van Stalin ... Die hunkering naar begenadiging en dat geloof in begenadiging laten de grauwe gevangenis-muren nooit in de steek.” (G.A. 224-226)

Je wilt rust. Je wil slapen. Slaapgebrek, zegt Solsenitsyn, is het allerbelangrijkste middel van de geheime politie om gevangenen te breken. Je wilt dat je even niet met iets of iemand geconfronteerd hoeft te worden. En bovendien, ze hebben gezegd dat als ik niet teken, dan ... Intimidatie. Plus menselijke zwakheid.

Maar het is een leugen, bedoeld om mensen nog verder te verstricken. Net als je eigen opmerkingen: „wat ik heb gezegd, dat zeggen er zovéél”. De ondervrager: „wie dan? Noem eens namen.” (242)

Het gevaar van het grote meegaandheid wordt ook getoond in het volgende: Een zekere Tsjebotarjow moest 72 uur lang wakker blijven en stil zitten. Hij bleef zonder eten en drinken. „En opeens werd voor Tsjebotarjow een diner binnengebracht: vette Oekraïense borstjes, filet met gebakken aardappeltjes en rode wijn in een kristallen karaf. Maar aangezien Tsj. al van jongs af een afkeer had gehad van alcohol, dronk hij niet van de wijn, hoezeer zijn officier-commissaris daar ook op aandrong ... Na het diner zeiden ze tegen hem: „En onderteken nu maar wat je ten overstaan van twee getuigen hebt verklaard” d.w.z. wat zwijgend in elkaar was gezet, terwijl de ene officier-commissaris sliep en de andere waakte. ... (Hij las de beschuldigingen)

en begon bladzijden door te krassen. Hij werd afgeranseld en weggejaagd. Maar de andere, tegelijk met hem opgepakte functionaris ... die precies hetzelfde had ondergaan, had wel wijn gedronken, had in een zalige roes getekend en ... was gefusilleerd.” (103)

Alles achter je laten

Hoe dan te handelen? Méér nog: hoe moet je dan zijn? Solsenitsyn: „Hoe kun je standhouden?: wanneer je pijn voelt, zwak bent, beminde personen hebt die nog leven, wanneer je onvoorbereid bent? ... Wat is er nodig om sterker te staan dan de officier-commissaris en die hele uitgezette vangkleem?

Je moet de gevangenis binnenstappen zonder beangst te zijn voor het verlies van je knusse leventje dat achter je ligt. Je moet op de drempel tegen jezelf zeggen: het leven is voorbij, wel een beetje vroeg, maar niets aan te doen. Ik zal nooit meer naar die vrijheid terugkeren. Ik ben tot de ondergang gedoemd: nu meteen of wat later; maar als het later is, zal het juist moeilijker zijn; dus maar beter wat vroeger. Bezittingen heb ik niet meer. Mijn nabestaanden zijn voor mij dood ... en ik ben dood voor hen. Vanaf vandaag is het lichaam voor mij een nutteloos lichaam dat niet van mijzelf is. Alleen mijn geest en mijn geweten blijven voor mij een kostbaar en belangrijk bezit.

En tegenover zo'n arrestant ... zal het apparaat van ondervragers moeten zwichten! Alleen hij overwint die van alles afstand heeft gedaan.” (114)

Samenvatting

Wie in een dictatuur leeft moet op arrestatie bedacht zijn. Ook: wie wordt opgepakt door de politie van George Orwells „Grote Broer”, of een van diens geduchte voor-gangers, moet niet te véél hopen. Hij moet nuchter zijn. Hij moet zich er niet toe laten verleiden hoop te hebben en in elk geval niet tegen een onzekere hoop een aantal dingen inruilen die essentieel en onvervangbaar zijn: zelf-respect, geweten, menselijke waardigheid. Lijkt dat niet erg op wat Christus ons heeft gezegd, met inderdaad een paar keer de toevoeging: „om Mijnentwil”. „Want ieder die zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen, maar ieder die zijn leven verloren heeft om Mijnentwil, die zal het vinden” (Mattheüs 16:25). Les uit de Schrift, bevestigd door (over)levenden in de taiga van Sibirië.

Geef ze een faire kans!

(Drie nieuwe initiatieven: Terdege, Koers, Christelijke BoekenClub)

Deze keer, tot slot, aandacht voor de nieuw gestarte Christelijke BoekenClub (CBC).

'Er is nú een nieuwe boekenclub die verantwoord en selectief te werk gaat'. 'Een ruime keuze voor het hele gezin'. Aldus twee aanbevelingen van deze nieuwe loot aan de 'boekenclub'-stam.

Zijn deze aanbevelingen terecht? Vooralsnog ben ik van mening, dat zulks het geval is. Het aanbod in de eerste Boekensteun, de 'katalogus' van de CBC, mag er zijn. Verantwoord? Jazeker! Christelijk? Jawel! Voor het hele gezin? Zonder bezwaar! Ruime keuze! Voor een eerste katalogus, ruim voldoende!

Over die katalogus wil ik niet teveel zeggen. U kunt hem immers vrij gemakkelijk zelf aanvragen op onderstaand adres.

DOOR A. W. BIERSTEKER MAARSSSENBROEK

Wel dit: Het aanbod is vrij ruim. Het loopt uiteen van Corrie ten Boom en Watchman. Nee tot J. H. Bavinck en H. Veldkamp. Ook 'onze' ds M. R. van den Berg staat er in met een paar van zijn bijbelstudies.

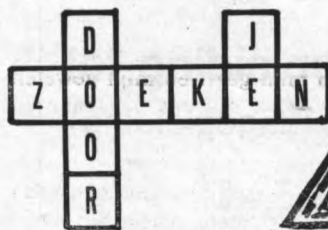
De kinderen komen royaal aan hun trekken. Ik noem een paar auteurs: Piet Prins (Jongeling!), Anne de Vries, Van de Hulst, Patricia St. John, Else Vlug...

Er worden diverse romans en

streekromans gepresenteerd: Cor Bruyn, Annie Oosterbroek-Dutschun, Jos van Manen-Pieters, Mien van 't Sant, Rie van Rossum. En zo nog veel meer. Laat ik niet vergeten het aanbod aan platen en cassettes te vermelden; al even breed van aanbod. Van Adrian Snell tot Johannes de Heer. Van orgelmuziek (Bach, Jan Zwart...) tot taptoe. Hanneke Slagter vlak naast Mahalia Jackson. Idem dito Dingeman Coumou naast Elly en Rikkert.

Op de rubricering van de boeken valt nogal wat af te dingen:

- past 'Zicht op Calvin' onder het hoofd 'bijbelstudie'?
- horen Schaeffers' De God die leeft, en Veldkamps' studies over de Bijbelboeken Amos en Daniël bij de rubriek 'meditatie'?
- evenzo de boekjes 'Anders den-

De vragen gaan deze keer over ENGELen in de Bijbel.

Engelen zijn boodschappers van God. In het Oude en in het Nieuwe Testament komen we engelen tegen die aan enkele mensen een boodschap van God moeten brengen.

De Here Jezus kreeg eens de vraag wie de grootste, de belangrijkste, is in het Koninkrijk der hemelen. Toen riep Hij een kind bij zich en Hij zei tegen de grote mensen dat ze gelijk moesten worden aan een kind. Daarmee bedoelde de Here Jezus dat de grote mensen zich zelf niet zo belangrijk moesten vinden. In datzelfde hoofdstuk vertelt de Here Jezus ook dat er engelen zijn die voor de kinderen zorgen. Dus ook voor jou. En die engelen zien altijd God de Vader. Zo belangrijk is dat!

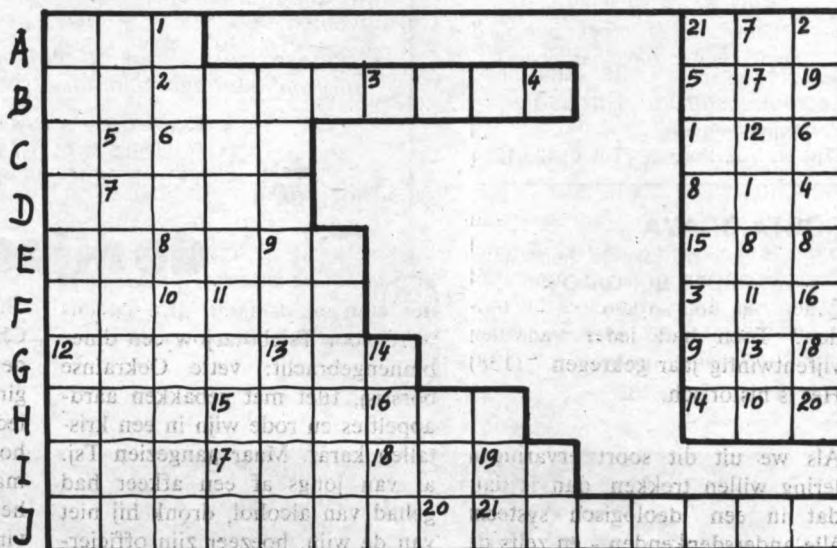
Dan nu de opgave.

Je moet achter iedere letter een woord invullen met de volgende omschrijvingen:

- A. Bij wie kwamen de 2 engelen uit Genesis 19:1?
- B. Naar welk gebouw ging de engel uit Handelingen 12:6 en 7?
- C. Bij welke vrouw kwam de engel uit Lucas 1:26 en 27?
- D. Wie droomde in Genesis 28:12 over engelen?
- E. Wie werd in Handelingen 12:7 door een engel wakker gemaakt?
- F. Wie werd in Daniël 6:23 door een engel gered?
- G. Wie kregen in Lucas 2:10 een blijde boodschap van een engel?
- H. Wie zag in Lucas 1:11 een engel toen hij bezig was met offeren?
- I. In Handelingen 1:10 en 11 spraken 2 engelen tegen de leerlingen van Jezus. Noem een ander woord voor leerlingen.
- J. In Johannes 20:1-18 verschenen 2 engelen aan een vrouw die Jezus liefhad. Hoe heette die vrouw?

Als je de woorden goed hebt ingevuld, moet je in het rechter deel van de figuur bij ieder getal een letter invullen. Bij gelijke getallen horen gelijke letters. Daarna lees je van boven naar beneden een tekst uit de Bijbel. Dat is de tekst waarin de Here Jezus vertelt over engelen die voor de kinderen (de kleinen) zorgen. Daarom mogen die engelen altijd God de Vader zien.

Oplossing vorige week: A2 - B7 - C6 - D9 - E5 - F1 - G4 - H3 - I8 - J15.

ken' (Matsken) resp. 'Drugs - waarom niet?' (Poley) onder het kopje 'samenleving'?

— en wat te denken van Velema's 'De zaak waarvoor wij staan' onder het hoofd 'Het gezin'? — nog daargelaten de boeken van Trobisch, die weinig met het gezin, doch veel met wat daar- aan nu juist voorafgaat, te maken hebben.

— enzovoort... Ook wat geboden wordt onder 'Bijbel en wetenschap' is wat al te beperkt: bijna uitsluitend creationistische literatuur. Zeer waardevol, zeker! Maar ook beperkt! Er is zoveel meer over dat onderwerp geschreven.

Afgezien van een paar kleine, grafische schoonheidsfoutjes (pag. 32, 49), valt over de uitvoering van de katalogus niets dan goeds te zeggen: kleurrijk, overzichtelijk, attractief... gewoon uitstekend.

Dan nog iets over de organisatorische structuur van de CBC. De CBC is gerealiseerd in de vorm van een gelijknamige stichting; deze heeft voor de exploitatie een kon- trakt gesloten met één van de doch- terondernemingen van uitgevers- maatschappij Succes B.V. (het zou interessant zijn om te weten wát er in dat kontract staat!)

De stichting CBC heeft als be- stuursleden onder meer: prof. dr J. Douma, mevr. B. J. Velema- Benschop, drs N. C. van Velzen, de heer Johan J. Frinsel, de heer I. A. Kole (inderdaad: u mist een vertegenwoordiger uit onze toch bepaald leesgierige Ned. Gerefor- meerde kring; daaraan wordt ge- werkt, zo hoorde ik desgevraagd).

De grondslag en doelstelling van genoemde stichting luiden als volgt:

Grondslag - De stichting gaat bij haar bevorderen van de belangstel- ling voor de christelijke literatuur uit van al wat waar, al wat waar- dig, al wat rechtvaardig, al wat rein, al wat binnennelijk, al wat welluidend is.

Doelstellingen - De stichting stelt zich ten doel het bevorderen van de belangstelling voor de christelij- ke literatuur in de ruimste zin des woords, alsmede:

— het op een zo gunstig mogelij- ke wijze verkrijgbaar stellen of doen stellen van christelijke ge- schriften, plaatwerken en andere publikaties en communicatiemid- delen; al wat deugd heet en lof verdient (Filippenzen 4:8), en weet zich bij de concrete invulling daarvan gebonden aan de Heilige Schrift als het onfeilbare Woord van God,

— het stimuleren van het doen uitgeven en het uitgeven van chris- telijke publikaties;

— het verrichten of doen verrichten van wetenschappelijk onderzoek op christelijk gebied;
— het stimuleren van tentoonstellingen, lezingen, filmvoorstellingen en dergelijke.

Ik heb aangenomen, dat de spelregels van een boekenclub bij u bekend zijn: elk kwartaal een keuze uit de toegezonden katalogus. Als u met zo'n spelregel kunt omgaan, dan kan ik u de alhier gepresenteerde Christelijke BoekenClub aanbevelen.
Het adres: Postbus 19999, 2500 CZ Den Haag (070-524434).

Drie initiatieven, uw steun waard

Ik schreef het al, in het eerste artikel over 'Terdege'.
Het lijkt wel een gezamenlijke actie op het reformatorisch erf.
— een nieuw gezinsblad: Terdege.
— een nieuw opinieblad: Koers.
— een nieuwe boekenclub: CBC.

Ze zijn uw aandacht beslist waard. En uw steun.
Zonder pretenties mag toch gezegd worden: als reformatorische christenen kunnen we wat betekenen voor de cultuur, waarin we leven. Beter nog: het is onmogelijk, dat we *niets* zouden betekenen. In en door Christus is ieder die zich aan Hem heeft overgegeven 'zoutend zout' (of niet, en dan... zie Matth. 5: 13). Moge deze drie initiatieven blijken *goed zout* te zijn, door Gods' zegen!

Administratie

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38
3956 TD Leersum
Tel. 03434-54288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

f 45,— per jaar of f 24,— per halfjaar.
Buitenland f 55,— per jaar of f 70,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten 35 ct p. mm.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Kerknieuws

Verhuisd

Ds J. C. Janse is op 29 december j.l. verhuisd van Zaandam naar Ermelo.
Zijn nieuwe adres luidt: Spechtstraat 65, 3853 VB Ermelo, tel. 03417-51659.

Beroepingswerk

De kerkeraden van Heemstede en Lisse hebben een beroep uitgebracht op ds W. Borgdorff te Doorn.

2e beroep

Ds A. M. van Leeuwen van Vlaardingen, op wien reeds een beroep was uitgebracht door de kerkeraden van Deventer en Langeslag gezamenlijk, is tevens beroepen door de kerkeraad van Rijswijk.

Wycliffe Bijbelvertalers Suriname

Dank zij de offervaardigheid van velen, die dit werk financieel steunen, is het mogelijk gebleken op basis van een *minimum*-garantiebedrag de (her)-uitzending van Kees en Coby van der Ziel naar de Caraïben in Suriname voorlopig veilig te stellen.
Ze zijn op 9 jan. j.l. vertrokken

Zoekt U een camping waar U zich als Christen thuis kunt voelen?

Evangelische Camping „t' BELOOFDE LAND"

biedt U o.a. een fijn programma tijdens de vakantieperiode.
Tevens verhuren wij (toer)caravans. Vraag folder.

Bosweg 17 — 3781 NG Voorthuizen
Tel. 03429-2942

Reserveringen vanaf 16 januari 1984.

RESERVEER NU

Een gerieflijke bungalow of een plaats op de camping.
Nieuw in '84 groot zwembad met kleuter- en spartelbad.

Recreatiecentrum „Ackersate”
Harremaatweg 26
3781 NJ Voorthuizen - Tel. 03429-1274

COSTA BRAVA

Ook dit jaar te huur onze GROTE BUNGALOW bij bos en zee.
Slechts 70 km over de Spaanse grens.

Inlichtingen: 055-668880.

om het bijbelvertaalwerk voor deze bevolkingsgroep voort te zetten.
Gelet op de smalle financiële basis blijven giften van harte welkom.
Het gironummer luidt: 1882607 t.n.v. de Ned. Geref. Kerk te Utrecht onder vermelding „Kees en Coby van der Ziel”.

Rotterdam-Overschie

De scriba van de Nederl. Geref. Kerk van Rotterdam-Overschie, de heer J. H. Hut is sinds 1 januari j.l. woonachtig in Krimpen aan den IJssel, Zonnebloem 73, postcode 2925 EZ. Tel. 01807-20437.

Nederl. Geref. Kerk II te Zwolle

Praeses: ds J. Schelhaas, Vliet 29, 8032 AR Zwolle, tel. 542626;

Scriba: T. Hoekstra, Spoolderbergweg 18, 8019 BD Zwolle, tel. 211017;

Diakonie: M. R. Hartman, Mr. P. J. Oudlaan 47, 8014 ZR Zwolle, tel. 651496;

Preekvoorziening: D. M. Bakker, Margrietstraat 7, 8019 ZD Zwolle, tel. 213192.

De afgevaardigden van deze gemeente zijn voorlopig door de regio Enschede-Zwolle als waarnemers aanvaard.

Ontmoetingsdag 1984

De 2-jaarlijkse Ontmoetingsdag van de Ned. Geref. Kerken zal worden gehouden D.V. zaterdag 12 mei a.s. Meer bijzonderheden hierover in het volgende nummer.

Uitnodiging

Info

de vijverberg

protestants-christelijke akademie voor HBO op gereformeerde grondslag, bestaande uit

• sociale akademie

- * maatschappelijk werk (dag- en part-time opleiding)
- * sociaal cultureel werk (dag- en part-time opleiding)
- * inrichtingswerk (dagopleiding)

en

• hogere beroepsopleiding tot verpleegkundige (dagopleiding)

- * een 4-jarige opleiding
- * een 3-jarige opleiding voor MBO-V- en inservice-opgeleiden

houdt D.V. zaterdag 28 januari a.s. van 10.00 tot 16.00 uur **OPEN HUIS** voor belangstellenden.

Niet alleen a.s. studenten, maar ieder die nader kennis wil maken met een protestants-christelijke opleiding tot welzijnswerker en/of verpleegkundige is van harte welkom!

Uiteraard bestaat ook de mogelijkheid tot schriftelijke informatie en aanmelding.

Ons adres is PADBERGLAAN 1-3 te EDE, Postbus 8071, 6710 AB Ede (Gld.), TELEFOON (08380) 1.91.68

de vijverberg

Geef Pjotr een (kinder) Bijbel

Pjotr is een van de miljoenen kinderen in Oost-Europa die graag een kinderbijbel willen. In het Oostblok woedt een ideologische strijd om de kinderziel. Laten wij Pjotr en zijn leeftijdgenoten het evangelie in handen geven.

Stichting "Antwoord" streeft er naar 100.000 kinderbijbels er heen te brengen. Prijs per exemplaar: f 20,-, inclusief vervoer. Hoeveel neemt u er voor uw rekening?

Pjotr heeft een boekje geschreven voor zijn leeftijdgenoten in Nederland. Omdat hij veel heeft te vertellen. Maar hij kan niet zelf hierheen komen. Het (dunne) boekje kost niets. Vraag 't aan bij Stichting "Antwoord", postbus 198, 4700 AD Roosendaal.

Giro 1166

stichting antwoord

Comité v. aanbeveling: Prof. Dr. Ir. J. van Bommel, Nel Benschop, Henk Binnendijk, Gert Doornenbal, Prof. Dr. C. Graafland, Gien Karssen.